

Grutto met kuiken.

foto's Aad van Paassen

Start van het weidevogel-seizoen met vrijwilligers, boeren en de boswachter van Landschap Noord-Holland.

Het geheim van het succesvolle weidevogelbeheer in Amstelland

In 1998 richtte een groep gemotiveerde boeren rondom Ouderkerk aan de Amstel de Agrarische Natuur Vereniging (ANV) De Amstel op om de weidevogels in hun polders te ondersteunen. Het hart van het werkgebied zijn twee forse polders: Rondehoep en Bovenkerkerpolder. Na 27 jaar agrarisch natuurbeheer, sinds 2016 onder de vlag van collectief Noord-Holland Zuid (NHZ), zien we dat de weidevogels hebben standgehouden. Hierin onderscheidt de regio zich van de meeste andere regio's in het land. Hoe kwam dit succes tot stand?

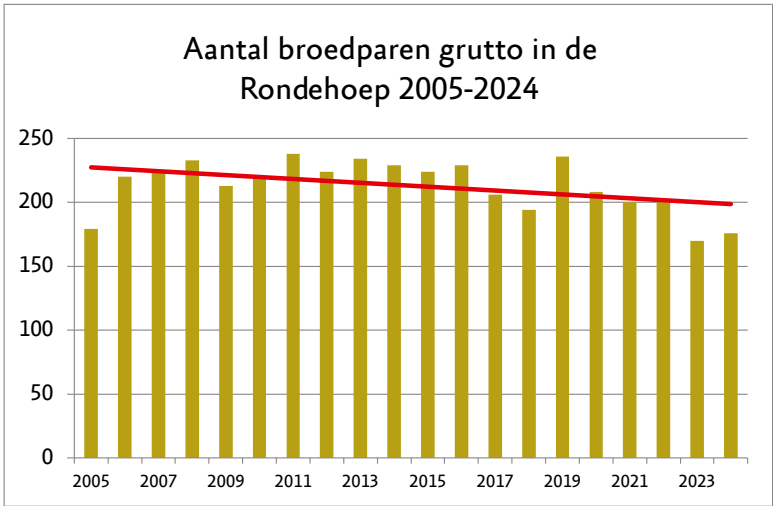
tekst Jocelyn de Kwant (Landschap Noord-Holland), Aad van Paassen (Werkgroep Weidevogelbescherming Amstelland) & Mark Kuiper (Collectief Noord-Holland Zuid)

> De Rondehoep is een in de middeleeuwen ontgonnen veenpolder van circa 1.000 hectare, met daarin sinds 2007 een reservaat van 160 hectare in beheer van Landschap Noord-Holland. Ongeveer twintig boerenbedrijven zijn hier actief, meest melkveebedrijven met een middelgrote omvang die hier al generaties aanwezig zijn. De Bovenkerkerpolder is een droogmakerij met een bodem met vooral klei en een mini-reservaat van 16 hectare. De grutto's in beide polders zijn sinds 2005 jaarlijks gemonitord. Ook de tureluurs, veldleeuwiken en slobenden worden gemonitord, maar daar gaan we hier niet op in. In 2005 waren er in beide polders in totaal 299 gruttobroedparen, 27 jaar later waren dat er 324, met een tussentijds hoogtepunt in 2014 van 398 paren. We zien een lichte verschuiving van de broedparen van de Rondehoep naar de Bovenkerkerpolder (figuur 1 en 2). Een verklaring hiervoor hebben we niet. We houden het percentage grutto's dat eind mei-begin juni met kuikens loopt, jaarlijks bij. We zien een stijgende trendlijn in beide polders. Het gemiddelde bruto territoriaal succes (BTS) – het percentage gruttogezinnen met kuikens eind mei

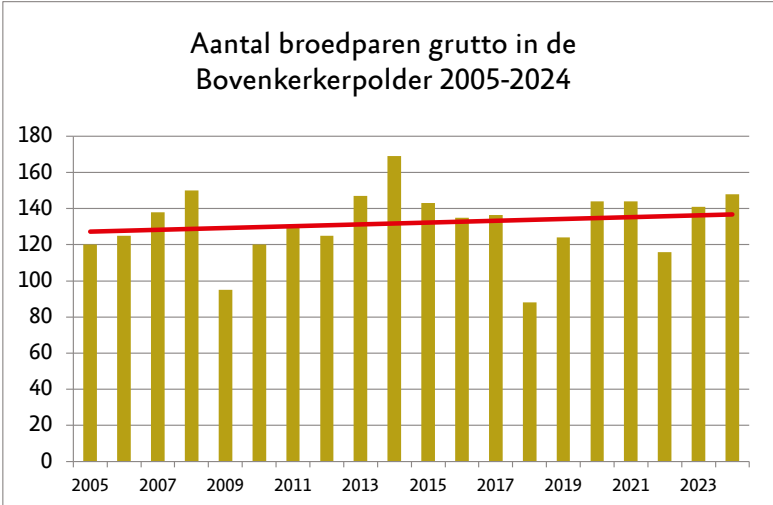
in relatie tot het aantal paren dat zich eind april heeft gevestigd – bedraagt in twintig jaar voor de Rondehoep 68 procent en voor de Bovenkerkerpolder 72 procent (figuur 3 en 4). Een gemiddelde van 65 procent is voldoende om een populatie op peil te houden.

Basis voor behoud

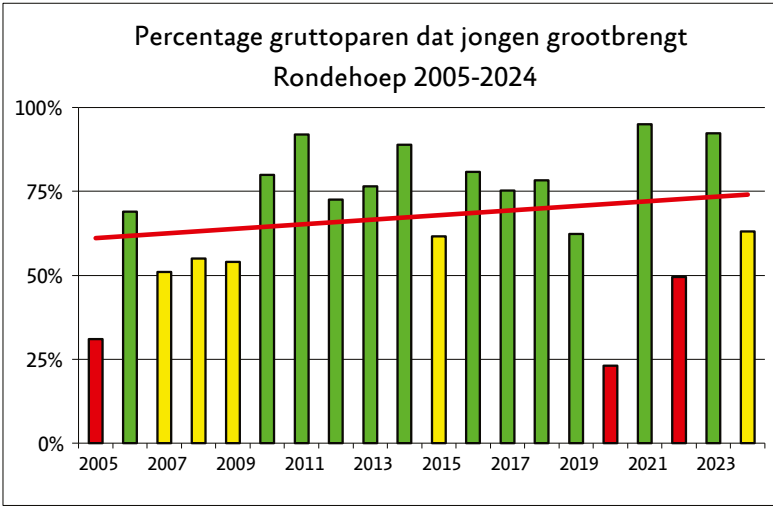
De jaarlijkse monitoring maakt een op feiten gebaseerde evaluatie mogelijk. Dit is de basis voor het behoud van de gruttopopulatie, simpelweg doordat de cijfers effectief beheer mogelijk maken. Jaarlijks kunnen op basis van de monitoring maatregelen worden aangepast aan de voortdurend wisselende omstandigheden. De gedetailleerde informatie over waar grutto's zich vestigen, waar ze hun jongen grootbrengen en, belangrijker, waar dit allemaal mislukt, is onontbeerlijk om het beheer te verbeteren. De monitoring inspireert boeren mee te denken, experimenten uit te voeren en mogelijke verbeteringen uit te testen. Zo stelde een boer in de Bovenkerkerpolder met succes aan zijn buureigenaren van 25 percelen

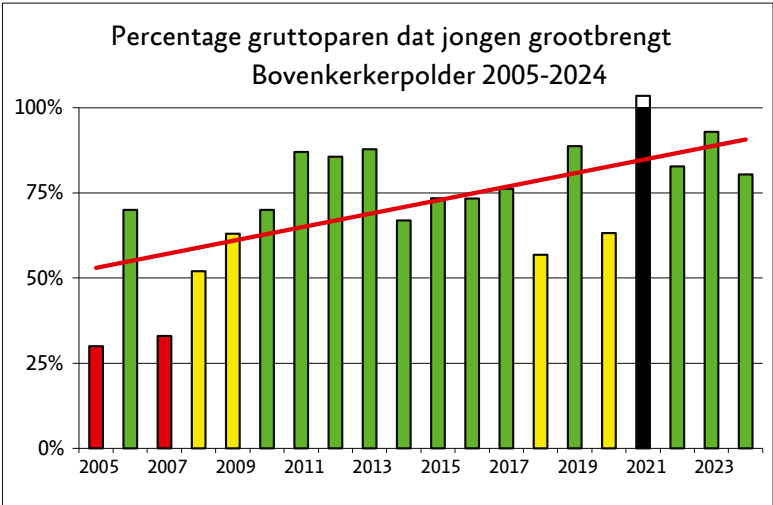
Figuur 1. Ontwikkeling aantal broedparen grutto in de Rondehoep.

Figuur 2. Ontwikkeling van het aantal broedparen grutto in de Bovenkerkerpolder.

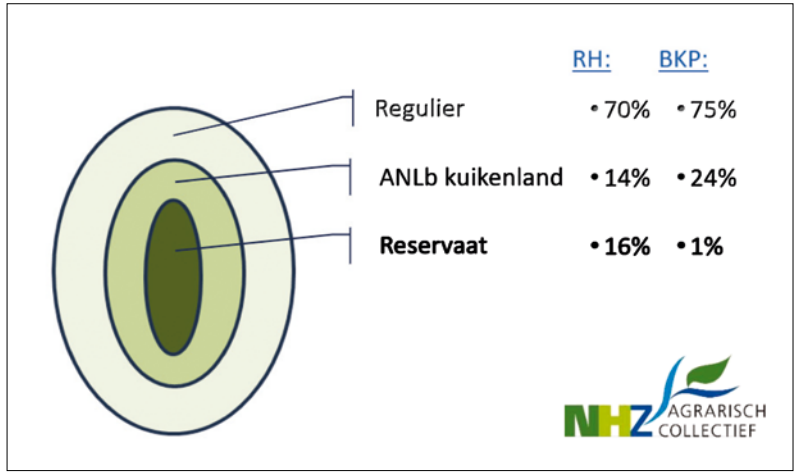

Figuur 3. Ontwikkeling bruto territoriaal succes in de Rondehoep.

Figuur 4. Ontwikkeling bruto territoriaal succes in de Bovenkerkerpolder.

op een rij tegen de Middenweg voor om deze percelen als zogenaamd kuikenland te beheren. Dit is grasland waar kuikens vrij kunnen rondlopen en waar voldoende hoog gras, insecten én schuilgelegenheid tegen predatoren zijn. In alle sloten werd ook het waterpeil tussen 1 maart en 1 juni hoger gezet. Percelen waar eerder weinig weidevogels kwamen, raakten bevolkt doordat percelen kuikenland ernaast vol grutto's stroomden: ze zochten elkaar als het ware op. Aan de andere kant van de Middenweg werkte het kuikenlandbeheer met (tijdelijk) verhoogd slootpeil ook 'besmettelijk'. Zo ontstond uiteindelijk een blok van circa 100 hectare aaneengesloten vochtig kuikenland (figuur 6). De jaarlijkse monitoring bestaat uit minimaal twee polderdekkende tellingen voor het bruto territoriaal succes (BTS), eind april en eind mei, aangevuld met een ronde langs het kuikenland in juni. De waarnemingen worden direct ingevoerd in de Boerenlandvogelmonitor en binnen 24 uur gedeeld met elke boer, veldmedewerker, boswachter, jager en vrijwilliger in de polders. Op de kaart zien zij waar zij nesten moeten beschermen

Figuur 5. Drie vormen van graslandbeheer in de Rondehoep (RH) en de Bovenkerkerpolder (BKP) uitgedrukt in percentage van het geheel.

en waar extra kuikenland nodig is. Sinds 2022 werken we planmatig met wildcamera's, zodat tijdig te zien is of en zo ja, waar vossen zijn en bejaagd moeten worden. Na afloop van het seizoen organiseren we een BBQ voor alle betrokkenen, de best bezochte vergadering van het jaar. We laten dan kaarten met het beheer en de waarnemingen zien, vierten wat goed ging en denken na over wat beter moet.

Principes in het beheer

De agrarische natuurvereniging De Amstel (sinds 2016 onderdeel van het collectief Noord-Holland Zuid (NHZ)) werkt vanuit twee principes. Ten eerste is het de eigen verantwoordelijkheid van het collectief om opgaven aan te pakken. Ten tweede: mensen zijn belangrijker dan vogels. Goed natuurbeheer op het boerenland kan alleen als bedrijven economisch gezond blijven. Daar moet oog voor zijn en het collectief NHZ heeft daar oog voor. We zien het liefst dat mensen verdienen aan goed beheer. NHZ ondersteunt de inkomenspositie van de boeren in hun initiatief om melk en kaas onder de eigen merknaam Boeren van Amstel (www.boerenvanamstel.nl) te verkopen in de ruime omgeving van Amsterdam. NHZ initieert en ondersteunt naast weidevogelbeheer ook andere gebiedsprocessen rondom de landbouwtransitie waarin boeren, provincie en waterschap samenwerken. Afhankelijk van het type bedrijf kan 20 procent kuikenland inpasbaar zijn in een melkveebedrijf. Daarmee kunnen voldoende grote aaneengesloten blokken ontstaan. Bij bedrijven die niet melken, ligt dit percentage hoger. Natuurbeheer zonder regulier grasland is financieel niet haalbaar voor een melkveehouder. We noemen dit het 'Amstelandmodel' (figuur 5).

Praktische lessen

Na twintig jaar monitoren en evalueren – 'lerend beheren' – hebben we, met vallen en opstaan, veel geleerd. Zo werd na de start in de jaren 90 van de vorige eeuw bij de bescherming van de nesten

snel duidelijk dat behalve eieren ook kuikens bescherming nodig hebben. De eerste stap in het nationale project Nederland Gruttoland was om in de tijd gespreid te maaien, waarbij enkele percelen pas in de loop van juni werden gemaaid. De monitoring toonde echter aan dat gespreid en zelfs laat maaien onvoldoende effectief waren voor een goede overleving van de kuikens. De kuikens die we in 2005 waarnamen, bevonden zich vooral in percelen met opvallend weinig open gras die buiten ons beheer vielen. De percelen die voor de kuikens laat werden gemaaid, waren begroeid met een ondoordringbare vegetatie. Zo ontstond het streven naar een geringere grasgroei op percelen met rust: naar 'kruidenrijk grasland'. Uit intuïtie werd het kuikenland in eerste instantie als confetti over de polders verspreid, zodat het overall bereikbaar zou zijn voor de vogels. Het kaartmateriaal van de monitoring toonde echter aan dat grutto's vooral behoefte hebben aan grote aaneengesloten blokken kuikenland van minimaal 30 à 40 hectare, liefst nog veel meer, en daarbinnen een variatie aan percelen met en zonder beweiding en met een minder sterke grasgroei. Dit inzicht werd door Aad van Paassen en Willem Rienks in de aprileditie van het *Vakblad* van 2011 gepubliceerd, maar verdient nog altijd meer aandacht dan het krijgt. Gruttogezinnen op zoek naar optimale omstandigheden verplaatsen zich makkelijk enkele kilometers op een dag, dat lukt alleen in grote blokken aaneengesloten kuikenland. Het oversteken van gemaaide percelen is levensgevaarlijk voor de kuikens. Daarbij trekt maaien allerlei vliegende predatoren als ooievaars en kraaiachtigen aan die sowieso al elders in de omgeving voorkomen. Grote aaneengesloten gebieden die niet worden gemaaid in het kuikenseizoen zijn de beste maatregel tegen predatie van met name gruttokuikens. Het managen van een variatie aan geschikte vegetaties, zodat er in de hele kuikenperiode geschikte percelen zijn, en het creëren van grote aaneengesloten blokken kuikenland zijn onontbeerlijk voor een voldoende reproductie over

een lange reeks jaren. Het veelgebruikte begrip 'mozaïekbeheer' is zinvol binnen het kuikenlandblok, waarin een mozaïek van vegetatietypen nodig is. Het kuikenland versnipperen over een hele polder is geen zinvol mozaïekbeheer.

Vernatting deed na enkele jaren haar intrede als sleutelfactor voor het beheer: door blokken percelen met kuikenland vochtiger te maken (tijdelijk hoog slootpeil en greppel plasdras), gingen de grutto's daar broeden. Sindsdien is nestbescherming voor grutto's nog maar incidenteel nodig. Gebleken is dat de reproductie kans op succes heeft als 75 procent of meer van de grutto's op percelen broedt die als kuikenland beheerd worden, en dat binnen blokken met minimaal enkele tientallen hectares aaneengesloten kuikenland – in de Rondehoep is dat zelfs een aaneengesloten blok van circa 300 hectare.

Samenwerking

Voor een effectieve weidevogelbescherming is samenwerking tussen boeren, terreinbeheerders, jagers, vrijwilligers, provincie, waterschap, gemeente en natuurbeschermers noodzakelijk. Die samenwerking is gezien de cultuurverschillen niet vanzelfsprekend. Het open uitwisselen van alle informatie door alle betrokken partijen is onmisbaar om elkaar te kunnen vinden. In Amsteland ging dat met horten en stoten. In de Rondehoep werd een goede basis voor de samenwerking met terreinbeheerder Landschap Noord-Holland (LNH) gelegd, doordat de ANV de verantwoordelijkheid kreeg om het beheer in het reservaat te regelen. LNH en de ANV hebben van het begin af aan in het reservaat voor de monitoring en de evaluatie nauw samengewerkt. Na de aanvankelijk succesvolle samenwerking volgde er een dip, maar inmiddels bloeit de samenwerking weer volop. De partijen werken structureel samen, monitoren en evalueren de resultaten gezamenlijk en zoeken in nauw overleg naar optimalisatie van het beheer in de gehele polder.

De zestig zeer betrokken vrijwilligers van een werkgroep van IVN Amstelveen hebben goed contact met de boeren over de te beschermen nesten en bespreken soms ook ideeën voor aanpassing van het beheer. De coördinator van de vrijwilligers is adviseur bij de bestuursvergaderingen van de ANV. Deze externe adviseur verzorgt via jaarrapportages ook de verslaglegging van de monitoring voor het proces van lerend beheren in het collectief. Met jagers is structureel samenwerking. Zij kunnen met wildcamera's de aanwezigheid van vossen intensief monitoren. Waar mogelijk wordt deze soort bejaagd. Provincie en waterschap zijn direct betrokken bij de gebiedsprocessen waarin wordt gezocht naar een landbouw waarin het natuurbeheer verder kan worden verbeterd. Zo werd het land van een stoppende melkveehouder in de Rondehoep aangekocht en vervolgens met kuikenlandpakketten verpacht aan de burens. De boeren hebben hierdoor meer land gekregen en staan economisch sterker. Ook komt er meer natuur en is het aantal koeien en dus de hoeveelheid mest in de polder gedaald; de ideale oplossing voor het stikstofprobleem. Het landelijke Aanvalsplan Grutto zorgde ervoor dat uitbreiding en verzwaring van het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb-beheer) konden worden gefinancierd en dat een relatief grote inzet van een bedrijf voor kuikenland extra wordt beloond.

Kansen

Er is nog veel te doen. Hoog op de agenda van het nooit eindigende leren staat: zoeken naar een geschikte monitoring en beheermaatregelen voor die andere weidevogel: de kievit. Van de maatregelen voor de grutto profiteerden de tureluur, de slobbeend en de veldleeuwerik ook, maar de kievit slechts heel weinig. Belangrijk is dat de landbouwtransitie grote kansen biedt voor het agrarisch natuurbeheer. Maar om een goed inkomen te garanderen voor boeren met extensiever landbouwgebruik moeten overheden en natuurbeschermers met de boeren samenwerken, anders is het risico groot dat een verdere schaalvergroting optreedt en nieuwe gewassen en technieken worden geïntroduceerd die alleen maar nadelig zijn voor de weidevogels. Waar natuurbeschermers en boeren samenwerken kan het aandeel kruidenrijk grasland groeien, het intensieve gebruik van de graslanden afnemen en de bodem vochtiger worden; allemaal oplossingen die ook gunstig uitpakken voor het stikstofdossier, de CO₂-problematiek en de worsteling met de daling van veenbodems. De uitdaging is om een flexibel landbouwsysteem te ontwikkelen waarbij boeren een fair inkomen kunnen verdienen voor het bieden van oplossingen voor deze urgente problemen. Een verder ontwikkeld ANLb kan hierin een grote rol spelen. Als de collectieven daarbij alles op alles zetten om

de onmisbare grote blokken kuikenland (30 à 40 hectare minimaal, meer is beter) met gevarieerde vegetaties te realiseren, kunnen er mooie dingen gebeuren! Er moet nog wel een oplossing komen voor de hoge prijzen voor agrarische grond die agrariërs dwingen om intensief te boeren. Te denken valt aan compensatie voor de waardedaling van de agrarische grond wanneer die extensief wordt gebruikt voor een bepaald percentage kruidenrijk grasland. Als de maatschappij van mening is dat boeren hun inkomen volledig uit de markt moeten halen, trekt de natuur aan het kortste eind. De toekomst ziet er daarentegen zonnig uit als de polarisatie rondom de landbouw eindigt en de waarde van de sector wordt erkend. Dan raken meer boeren gemotiveerd om de natuur ruimte te geven. Als we overal jaarlijks de ontwikkelingen van de vogelstand op de voet volgen, krijgen we het beheer steeds beter op orde, kunnen we problemen tijdig signaleren, het beheer en de resultaten van de monitoring jaarlijks zorgvuldig rapporteren en deze informatie open delen met iedereen.

mark@natuurbeleven.nl

Artikel terugkijken van Aad van Paassen & Willem Rienks Vakblad april 2011:

Figuur 6. Gruttogezinnen eind mei 2024 in de Bovenkerkerpolder (links) en de Rondehoep (rechts). De groen en blauw gekleurde percelen (= reservaat) hebben kuikenlandbeheer. In beide polders rond de 80 procent, respectievelijk 475 en 800 hectare. Strepen we dit in gedachten uit de kaarten, dan is de conclusie helder: 75% of meer van de kuikens zou niet hebben overleefd.